

Drets Humans i protecció de l'activitat del periodista

Marc Carrillo Catedràtic de Dret Constitucional.
Universitat Pompeu Fabra.

■ Derechos Humanos y protección de la actividad del periodista

¿Pueden los periodistas del mundo sentirse protegidos por los derechos que proclama el artículo 19 de la Declaración Universal de los Derechos Humanos? ¿Garantizan las formas de gobierno imperantes el respeto a la libre expresión y el derecho a comunicar y recibir información?

■ Human Rights and press freedom

Can journalists around the world feel protected by the rights proclaimed in article 19 of the Universal Declaration of Human Rights? Do the forms of government currently in power guarantee respect for freedom of expression and the right to receive and impart information?

■ Droits de l'Homme et protection de l'activité du journaliste

Les journalistes du monde entier peuvent-ils se sentir protégés par les droits proclamés à l'article 19 de la Déclaration universelle des droits de l'homme ? Les formes de gouvernement actuelles garantissent-elles le respect de la liberté d'expression et le droit à communiquer et à recevoir des informations ?

Al cap de cinquanta anys, els professionals de la informació d'arreu del món poden fer seu l'article 19 de la Declaració Universal dels Drets Humans? Poden sentir-se protegits pels drets que proclama? Les formes de govern imperants garanteixen el respecte a la lliure expressió i el dret a comunicar i rebre informació? Com és prou conegut, aquest article estableix el següent: «Tot individu té dret a la llibertat d'opinió i d'expressió; això comporta el dret a no ser inquietat per causa de les opinions i el de cercar, rebre i difondre les informacions i les idees per qualsevol mitjà d'expressió i sense consideració de fronteres».

Un comitè presidit per Eleanor Roosevelt va redactar un projecte que donaria lloc, després de nombroses esmenes, a aquesta important però simbòlica Declaració, adoptada a Nova York el 10 de desembre de 1948, per la Resolució 217 de l'Assemblea General de l'ONU. Va ser aprovada per quaranta-vuit vots a favor, cap en contra i vuit abstencions (el bloc soviètic, Sud-àfrica i l'Aràbia Saudita). Enguany se'n celebra el cinquantè aniversari.

Va ser una Declaració important, perquè apareixia després de la confrontació bèl·lica mundial de 1939-45, en la qual va ser derrotat el totalitarisme nazi-feixista que amenaçava la humanitat. També era important perquè establia un model de convivència política i social que havien de respectar els Estats membres de l'ONU en el marc d'una forma de govern liberaldemocràtica. Per les mateixes raons, la seva rellevància continua present al cap de mig segle, tal com ho reflecteixen un bon nombre de constitucions que, en matèria de drets i llibertats, han estat inspirades en la Declaració del 1948. I un bon exemple n'és l'article 10.2 de la Constitució espanyola, que estableix que els drets que s'hi reconeixen seran interpretats de conformitat amb aquells Declaració. Tanmateix, també és una Declaració simbòlica per a més de la meitat dels Estats membres de ple dret de l'ONU que encara avui estan organitzats sota formes de

govern no democràtiques, si no profundament contràries al més mínim respecte envers els drets humans més elementals. Resulta obvi que, en aquestes latituds, parlar de llibertat d'expressió i de dret a la informació és una pura fal·làcia i, per tant, la situació del periodista és d'una flagrant indefensió professional, a la qual s'afegeix el permanent risc per la llibertat personal i, fins i tot, la mateixa integritat física.

L'exemple negatiu de l'Argentina

Però aquests riscos també apareixen en estats com ara l'Argentina, que han retornat al sistema democràtic, però en què l'exercici efectiu de les llibertats públiques és encara força qüestionable. Així ho demostra l'assassinat, al gener del 1997, del cronista gràfic José Luis Cabezas, amb la possible implicació de membres de la policia; o les amenaces i agressions a periodistes, considerades pel singular president de la República, Carlos S. Menem, com «gajes del ofici», segons que denuncia l'informe d'Amnistia Internacional del 1998. Aquest exemple es pot estendre a altres Estats, especialment a Llatinoamèrica i Àsia, que formalment s'integren en el sistema democràtic, però on la manca de tradició democràtica, afegida a la tutela que hi duu a terme l'exèrcit o la pressió que hi exerceixen altres poders fàctics, són elements que condicionen, o fins i tot hipotequen, l'exercici efectiu dels drets de l'article 19 de la Declaració.

Si aquesta reflexió la traslladem a l'àmbit dels Estats en què el sistema i els valors democràtics estan més consolidats, el panorama que presenten els drets de l'article 19 a les acaballes del segle xx ofereix dades d'interès especial. Sense que l'ordre de prelació aquí exposat tingui un significat especial, es podria dir, d'entrada, que un factor que ha aparegut fa poc, que és la comunicació per Internet, ha suposat l'inici d'una autèntica revolució en el món de la informació. La rapidesa, la facilitat d'accés i la senzillesa per transmetre un missatge per la xarxa virtual, amb independència de la seva extensió (el recent Informe Starr als Estats Units, arran del patètic cas Clinton/Lewinsky, n'és un bon exemple) ha deixat descol·locats els mitjans de comunicació convencionals, que han trobat en Internet un instrument de transmissió d'informació que els pot fer

la competència. Davant d'aquesta circumstància, al periodista se li planteja el repte professional d'oferir un producte informatiu que alhora superi les exigències habituals d'informació diligent, pluralista i sense autocensura, i que continuï essent atractiu davant la conjuntural agressivitat que en aquest sentit pot mostrar Internet.

Ara bé, la informació i la lliure expressió als països democràtics també planteja problemes de tipus, diguem-ne, més clàssic. Potser el més fonamental el constitueixen les garanties d'efectiva independència per exercir la professió en el si de la mateixa empresa de comunicació. De vegades, la llibertat que des dels mitjans de comunicació es proclama en benefici de la societat no troba una actitud paral·lela en el seu funcionament intern. Aquesta incoherència és promoguda i mantinguda per grups empresarials i per majories polítiques –especialment en els mitjans de titularitat pública– que entenen la informació com una lògica derivació de la propietat mercantil sobre l'empresa de comunicació i com un dret sotmès a criteris d'oportunitat política. Tanmateix, aquesta patologia, que es manifesta de manera més intensa especialment en els Estats de tradició democràtica més recent, queda apaivagada en aquells en què els drets de l'article 19 de la Declaració són considerats patrimoni democràtic inqüestionable. Però no solament per aquesta garantia difusa, sinó també per l'existència de normes públiques (que tutel·len drets específics com ara el secret professional, la clàusula de consciència o els drets de propietat intel·lectual) i normes d'autoregulació professional entre empreses editores i periodistes (codis deontològics, estatuts de redacció, òrgans d'autocontrol, societats de redactors, etc.), que, en el seu conjunt, constitueixen un fre als abusos que de vegades es pugui cometre sobre el professional de la informació.

Gegantisme i condicionament

De vegades aquest garantisme no impedeix la permanència d'una soterrada complicitat entre periodistes i empreses per sotmetre la informació i la lliure expressió –al preu que calgui– als interessos polítics, a la dictadura de l'audiència i als condicionaments de la publicitat, fent abstracció –en l'espai europeu de comunicació audiovisual– de les

limitacions que estableix l'anomenada «Directriu sense fronteres». En aquests casos, el periodista esdevé una baula més d'una cadena que genera, especialment en els mitjans audiovisuals, un producte informatiu i, en general, una programació relacionada amb la informació, de molt baixa qualitat.

Per la seva banda, als Estats Units, la presència d'una reputada premsa escrita no exclou el fet que la condició de periodista estigui essencialment vinculada a un contracte de treball i en depengui; la seva vigència és el factor que, al cap i a la fi, atorga aquesta condició professional, circumstància que objectivament genera una inseguretats especial i el perill de subordinació a criteris informatius espuris.

Si plantejem l'estat de la informació des d'una perspectiva més general, en un món cada vegada més afectat per la globalització –concepte ja tòpic però cada vegada més real– de les decisions polítiques, les variables econòmiques o les pautes culturals, podem constatar que l'augment de la informació que arriba al ciutadà no sempre és sinònim de ciutadà més ben informat. La quantitat no sempre equival a qualitat, és a dir, a informació indiscriminada i no selectiva. Convé recordar, en aquest sentit, que, malgrat el pas del temps, continua vigent el que va denunciar fa anys

l'Informe McBride: la informació difosa pateix un filtre previ per part de les agències adscrites als grans grups de la comunicació, que dissenyen els temes de l'actualitat en funció de criteris que no sempre s'adiuen al fet noticiable i al seu tractament rigorós, però sí que es mostren molt sensibles a l'efecte «impacte», és a dir, a una concepció conjuntural i oportunista de la notícia. El resultat n'és que hi ha zones del planeta que sembla que no existeixin i, quan aconsegueixen aparèixer a l'escena informativa, ho fan de manera superficial i simplificada.

Des d'Europa, la Declaració del 1948 és evident que ofereix més garanties per al professional de la informació. A més de la influència constatada en diverses constitucions, i tot i que ella mateixa no preveu cap instrument de garantia jurisdiccional que assegurí el respecte de l'article 19, el fet que el Tribunal Europeu de Drets Humans tingui aquesta potestat sobre els drets reconeguts a la Convenció de Roma del 1950 permet que, a través de la tutela de les llibertats d'expressió i d'informació dels seu article 10, els periodistes europeus gaudeixin d'una garantia addicional de la qual no disposen la resta dels seus col·legues del planeta. **M.C.**